

Katsaus

Postkvalitatiivisia liikahduksia tekstin ja äänen välissä

Nina Sääskilahti

Viiime vuosina teksteihin keskittyvän akateemisen julkaisemisen rinnalle on entistä useammin alettu kaivata muita, esimerkiksi multimodaalisia julkaisemisen tapoja. Monet akateemiset lehdet, *Elore* mukaan lukien, tarjoavat jo mahdollisuuden liittää artikkeleihin kuvien ja taulukoiden lisäksi video- ja ääniaineistoa. Silti multimodaalisuuteen sisältyvä potentiaali on edelleen alihyödynnetty tekstimuotoiseen ilmaisemiseen keskittyvässä akateemisessa julkaisemisessa. Tutkijat eivät kovin usein tartu vaikkapa kuva- ja ääniesseiden tarjoamiin argumentointia moniulotteistaviin mahdollisuuksiin. Tämä voi liittyä humanistisen tutkimuksen tekstilähtöisyyteen. Siinä missä taiteellista tutkimusta tekevät pohtivat, tarvitaanko tutkimusjulkaisussa taiteellisen tuotoksen rinnalle tekstimuotoista osiota laisinkaan, ovat monet humanistista ja yhteiskuntatieteellistä tutkimusta tekevät oppineet nojautumaan kirjoittamiseen tutkimusprosessin eri vaiheissa.

Postkvalitatiivinen kritiikki on kyseenalaistanut itsestään selvinä pidettyjä humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimustradition konventioita – ja samalla tavan, jolla metodologiat tuottavat todellisuutta (Koro-Ljungberg 2016, 11). Postkvalitatiivinen kritiikki ottaa etäisyyttä usein rutiininomaisesti toistettuihin käytäntöihin ja samalla niihin laadullista tutkimusta ohjaaviin oletuksiin, joissa on nojauduttu modernistiselle humanismille ominaisiin käsityksiin läsnäolosta, merkityksenmuodostuksesta ja intentionaalisuudesta (Lather & St. Pierre 2013, 630; St. Pierre 2013).

Laadulliseen tutkimukseen sisäänrakennettujen oletusten kritiikki nojaa poststrukuralistiseen dekonstruktion perinteeseen ja Deleuze-lähtöiseen posthumanistiseen ja uusmaterialistiseen ajatteluun. Kritiikissä on tuotu esiin kaksinapaisten vastakkaisuuksien ongelmallisuus ja etsitty ratkaisua samuuden ja toiseuden, ihmisen ja ei-inhimillisen, mielen ja materiaalin, kulttuurin ja luonnon, tietoisuuden ja tiedostamattoman, transsendenssin ja immanenssin sekä idealismin ja materialismin vastakkainasettelun ja representationalismin purkamiseen (St. Pierre 2013, 653–654; St. Pierre, Jackson & Mazzei 2016, 99). Postkvalitatiivisessa tutkimuksessa epistemologia, ontologia ja metodologia nähdään toisiinsa kietoutuneina (Murrin 2021, 2). Vaikka postkvalitatiivisessa tutkimuksessa vastustetaan ajatusta muuttumattomiksi käsitetyistä tutkimusmenetelmistä, suuntauksen sisällä on nostettu esiin tarve luoda postkvalitatiivisia tutkimuskäytäntöjä. Uusmaterialistiseen ja posthumanistiseen tutkimukseen sopivat tutkimuskäytännöt ovat olleet vasta kehitymässä.

Tutkimuskäytännöt kytkeytyvät tutkimusongelmiin ja -asetelmiin, minkä vuoksi on haastavaa keskustella arkisista tutkimuskäytännöistä yleisellä tasolla. Tässä tekstin ja äänen välillä liikkumista käsittelevässä artikkelissani en pyri kaikenkattavuuteen, vaan tarkastelen itse hyödyntämiäni tapoja tehdä tutkimusta. Tarkemmin sanoen käsittelen tutkimuskäytäntöä, jossa liikutaan tekstin ja äänen välillä. Kutsun tarkasteluani *postkvalitatiiviseksi liikkahdukseksi*, koska äänen ja tekstin kanssa työskenteleminen synnytti omassa ajattelussani siirtymän, joka suuntasi ajatteluani kohti postkvalitatiivisuutta. Käsittelen liikettä ilmaisutapojen ja modaaliteettien välillä sekä tähän liikkeeseen kytkeytyviä luku-, kuuntelu- ja kirjoitustapoja.

Pohdintani kumpuavat taiteen tekemistä ja tutkimusta yhdistävästä taideperustaisesta hankkeesta *Rajojen yli – kuulumisen performansseja ja narratiiveja taiteen keinoin*. Tässä tekstissä en niinkään pohdi taiteen ja tutkimuksen yhdistämistä tai taiteellisten ilmaisutapojen siirtämistä osaksi tutkimuksen argumentointitapoja. Esimerkiksi Patricia Leavyn (2018) kaltaiset taidelähtöistä tutkimusta tekevät ovat jo pitkään luoneet vaihtoehtoisia tieteellisen kirjoittamisen muotoja, jotka ovat moninaistaneet sekä argumentointi- että lukutapoja. Kulttuurintutkijoista Norman K. Denzin (2000) on korostanut läpi tuotantonsa performatiivisen kirjoittamisen merkitystä osana tutkimuksen vaikuttavuuden lisäämistä ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämistä. Tämä on näkynyt muun muassa painopistealueena Denzinin toimittamassa lehdessä *Qualitative Inquiry*. Suomalaisessa kulttuurintutkimuksessa tieteellisten esitystapojen pohtiminen oli tärkeä osa esimerkiksi nykykulttuurin oppiaineen käymää keskustelua parikymmentä vuotta sitten (ks. Latvala ja muut 2004). Keskustelu siitä, kuinka julkaista multimodaalisesti monomodaalisuuteen ohjaavien käytäntöjen alaisena kuitenkin jatkuu.

Tässä katsauksessa keskityn pohtimaan ennen muuta sitä, kuinka tutkimuskäytännöt voivat suunnata teoreettista ajattelua ja tulkintojen tekemistä, jolloin menetelmä tuottaa rajoja teoreettiselle ajattelulle. Näiden rajojen havaitseminen on hedelmällistä, sillä tällöin tulee mahdolliseksi pohtia laajemmin rajojen löytymisen myötä syntyviä uusia kysymyksiä. Rajamaastossa liikkuessani keskustelen teorian ja metodologian yhteyksistä. Käsittelen perinteen- ja kulttuurintutkimuksen arkisia tutkimuskäytäntöjä teksti- ja äänilähtöisyyden näkökulmista.

Äänestä tekstiksi

Keskustelujeni taustalla on paitsi oma monitieteisyyteni — nykykulttuurin oppiaineeseen sijoittuva tutkimustoimintani kulttuurin- ja taiteentutkimuksen eri kentillä — myös kiinnostukseni saattaa erilaisia tutkimusorientaatioita dialogiin. Vaikka pohdintani ovat syntyneet taideperustaisen tutkimuksen kontekstissa ja tulevat ymmärretyiksi konkreettisen tutkimus-esimerkin kautta, tarkasteluni tähtää yleisempään kulttuurin- ja perinteentutkimuksen alojen keskusteluun. Perinteen-, kulttuurin- ja taiteentutkimuksen aloja ei ole tarkoituksenmukaista pitää liian loitolla toisistaan esimerkiksi siksi, että monien nykykulttuurin ilmiöiden tutkimuksessa perinne ja taide muodostavat yhdessä kiinnostavia kulttuurin solmukohtia.

Hankkeessa, josta pohdintani kumpuavat, järjestettiin taideperustaisia työpajoja *kuulumisen ja kuulumattomuuden* tutkimiseksi taiteen keinoin (ks. Hiltunen ja muut 2020; Säaskilahti 2021). Kuulumisella tarkoitetaan yleensä tunnepitoisten kiinnittymisten ja sosiaalisten sijaintien muodostamaa kokonaisuutta (Yuval-Davis 2011, 10–12). Tässä tekstissä en lähde käsittelemään kuulumisen ulottuvuuksia, vaan keskityn hyödyntämiäni tutkimuskäytänteiden

pohtimiseen. Hankkeessa osallistajat rekrytoitiin eri taiteenalojen pohjalta toteutettuihin työpajoihin, joissa tuotettiin tietoa kuulumisesta keskustelujen ja taideteosten tekemisen kautta. Työpajat järjestettiin kevään 2018 aikana Jyväskylässä. Työpajaan, jonka tutkijana itse toimin, tuli mukaan seitsemän eri kielitaustoista tullutta osallistujaa.¹

Kyseisen monimediaisen kirjoitustyöpajan yhtenä inspiraationa toimi Gilles Deleuzen taidekäsityksen mukaisesti taiteenalarajojen ylittäminen ja eri välityskanavien välillä liikkuminen. Kirjoitustyöpajassa paitsi kirjoitettiin novelleja, runoja ja erimuotoisia lyhyitä tekstejä, myös toteutettiin videoteoksia, visuaalisia runoja ja äänirunoja. Yhtenä työskentelytekniikkana hyödynnettiin kuuntelemista. Tutkimme tutkijoista, taiteen edustajista ja rekrytoituista osallistujista koostuneena ryhmänä kuulumista kuuntelemisen kautta, lukemalla tekstejä ääneen ja kuuntelemalla niitä sekä keskustelemalla. Toisinaan vain tekstin lukija ymmärsi lukemaansa kieltä, sillä ryhmässä oli eri kielitaustoista tulevia ja omalla äidinkielellään kirjoittavia osallistujia.

Ajatus äänellisen työskentelytavan kokeilemisesta ja kiinnostus äänellisyyttä kohtaan liittyi Deleuzen ja Felix Guattarin filosofiaan sisältyvään ajatukseen äänellisyyden erityisestä potentiaalista. Klassikkoteoksessaan *Mille plateaux* (1980, engl. *A Thousand Plateaus*) Deleuze ja Guattari kehittävät ihmiskeskeisen filosofian tilalle *geofilosofiaa*. Maan virtaavuuksien ja värähtelyjen puoleen kääntyminen korvaa territorioiden perustoille rakentuvan tiedon. Geofilosofisen murtavan ajattelun modaliteetiksi Deleuze ja Guattari nostavat äänellisyyden. Äänellisyys on Deleuzelle ja Guattarille, kuten Michael Gallope (2017, 229–243) kuvailee, affektiivinen voima ja intensiteetti, joka läpäisee kaiken materiaalisen ekspressiivisyyttä. Äänellisyydellä on potentiaalia toimia visuaalisuutta ja kielellisyyttä osuvammin geofilosofiseen ajatteluun sisältyvien elementtien, liikkeen, virtaavuuden ja uuden syntymisen viitekohtana.

Erityisesti Deleuze suuntasi teoreettista ajatteluaan läpi tuotantonsa äänellisesti ja teoretisoi myös keston ajatusta äänellisyyden kautta. Deleuze ja Guattari olivat toki kiinnostuneita myös muista taidemuodoista – eritoten kaunokirjallisuudesta – osana filosofisen keskustelun rakentamista. Kirjallisuudessa Deleuzen ja Guattarin kiinnostus kohdistui muun muassa niihin kielen piirteisiin, jotka eivät liity kommunikaatioon ja representaatioon, vaan tulossa olevaan kieleen, normatiivisuutta rikkovaan vähemmistökieleen tai änkyttävään äänellisyyteen (esim. Colebrook 2002). Kielen affektien tutkiminen tarkoittaa, ettei kieltä tutkita merkityksenä tai representaationa, vaan äänellisyytenä (mt. 108).

Monimediaisessa kirjoitustyöpajassa ääneen lukeminen ja kuunteleminen olivat näistä lähtökohdista inspiraationsa saaneita työskentelymuotoja. Kuuntelemisen kautta kuulumisen tutkiminen tarkoitti käytännön toiminnan tasolla sitä, että työpajassa pyysimme osallistujia lukemaan ääneen itse kirjoittamiaan tekstejä riippumatta siitä, ymmärsikö kukaan muu ryhmässä kieltä, jolla teksti oli kirjoitettu. Osallistajat keskittyivät kuuntelemaan tekstejä tällöin äänellisenä kokonaisuutena.

Kielellisten ilmaisujen merkitysten sijaan huomio oli kielen materiaalisuudessa, kielen sävyissä, intonaatioissa ja rytmisissä. Äänellisyyteen keskittyminen viritti keskustelua

1 Kiitän lämpimästi työpajaosallistujia, työpajavetäjiä runoilija Olli-Pekka Tennilää ja väitöskirjatutkija Katri Talaskiveä sekä hankkeen muita tutkijoita inspiroivasta yhteistyöstä.

kuulumisesta. Keskustelu liittyi kielen ulkopuolelle jäämiseen, yhteyden löytämiseen tutulta kuulostavien sanojen tai kuullusta tunnistettujen tunteiden, affektien ja sävyjen kautta. Kuunteleminen suuntasi kuulumista koskevan tiedon yhteistuottamista näissä tilanteissa. Kuuntelu sysäsi liikkeelle myös luovia prosesseja, jotka johtivat muun muassa työpajassa tehtyyn äänirunoon [Dünyaya Aidiyet](#). Se puhuu kuulumisen löytämisestä prosessissa, jossa irtaudutaan annetuista ja rajoin määritellyistä identiteeteistä. Kuuluminen on vapautta olla piittaamatta siteistä, raja-aidoista ja määräyksistä, joita yksilö ei itse ole valinnut. Keskustelujen lopputuloksena syntyneessä äänirunossa kuullaan sama teksti kahdella eri kielellä toisiinsa lomitettuina. Runon materiaalisena potentiaalina on tutkia oman materiaalisuutensa kautta kieltenvälisyyttä, irtautumisen mahdollisuutta ja uuden tilan löytämistä annettujen sidosten välissä. Muotoratkaisunsa kautta runo kutsuu pohtimaan tätä avautuvaa tilaa, ja näin se saa kuulijoissa potentiaalisesti aikaan uusia prosesseja samoilla materiaalisilla ehdoilla.

Ääni on Deleuzen ja Deleuzen ja Guattarin filosofassa keino irtautua kielen lähestymisestä representationaalisen logiikan kautta. Ei-representationaalisen tutkimuksen kehityksessä lähestyin kuuntelemista edellä mainitussa taideperustaisen tutkimuksen työpajassa kuulumisen tutkimisen välineenä. Kuten tavanomaista, keskustelua ja ääneen lukemista sisältäneet työpajakokoontumiset tallennettiin äänittämällä. Tutkimusartikkeleiden luonnosteluvaiheessa äänitteiden litteraatioiden kanssa työskennellessäni aloin monimediaisuuteen keskittyneen kirjoitustyöpajan ja Deleuzen kielen affekteja ja äänellisyyttä käsittelevän ajattelun virittämänä pohtia litterointikäytäntöä. Miksi olen tottunut työskentelemään äänitteiden sijaan niiden litteraattien kanssa? Millä tavoin litterointi vaikuttaa tutkimusprosessiin?

Humanistisia ja yhteiskuntatieteellisiä tutkimuksia varten on luotu monta litterointimallia. Vakiintuneita litterointitapoja esittelevät Alexa Hepburn ja Galina B. Bolden (2017) pitävät niistä tärkeimpänä Gail Jeffersonin kehittämää jeffersonilaiseksi kutsuttua litterointitapaa. Sen lisäksi kansainvälisesti käytetyimpiä ovat kaikkiin kieliin sopiva *International Phonetic Alphabet* (IPA) ja saksalaisperäinen *Gesprächanalytisches Transkriptionssystem* (GAT). Viimeksi mainittu kiinnittää huomiota erityisesti kielenkäyttötapoihin kuten intonaatioon. Se voidaan toteuttaa kolmella eri tarkkuustasolla. Kolmas keskusteluanalyysin pohjalta kehitetty litterointitapa, englanninkieliseltä nimeltään *Discourse Transcription* (DT), kiinnittää paljon huomiota myös taukoihin ja puheen päällekkäisyyksiin. (Hepburn ja Bolden 2017, 170–175.)

Litterointi kuuluu etnografisen tutkimuksen aineistonhallinnan perustoimenpiteisiin. Äänen- ja musiikintutkimuksessa työskennellään luonnollisestikin auditiivisen materiaalin kanssa. Samoin etnografista aineistoa tuotetaan toki useinkin multimodaalisesti, eikä etnografisissa tutkimuksissa äänitallenteita välttämättä litteroida laisinkaan. Litteroinnista on tullut kuitenkin hyvin tavanomainen, jopa rutiininomainen, aineistonhallinnan muoto. Litterointi auttaa tutkijaa, sillä litteroinnin jälkeen on mahdollista tehdä aineistosta hakuja avainsanoilla.

Koska litterointi on vakiintunut aineistonhallinnan tavanomaiseksi muodoksi, ei välttämättä tule ajatelleksi, että se on kehitetty keskusteluanalyysin tarpeisiin ja se huomioi ainoastaan ihmistenvälisen vuorovaikutuksen. Esimerkiksi Alexa Hepburn ja Galina B. Bolden (2017, 82–98) ehdottavat erilaisia tapoja litteroida itkun kaltaisia kieltä laajempia äänellisiä ilmauksia, mutta litterointitapoja muotoillessaan huomioivat vain ihmisen tuottamat

äännet. Ihmisen ääntelyyn ja puheeseen rajoittuva litteraatio suuntautuu puhuttuun kieleen ja jättää huomiotta multimodaalisuuden eli pitää verbaalista kieltä tärkeimpänä ja samalla muista merkkijärjestelmistä erillisenä.

Litterointi kehittyi äänitteiden käsittelyn tarpeeseen. Sen sijaan videomuotoisen aineiston visuaaliset analyysimallit ovat kehittyneet hitaasti, mistä on ollut seurauksena esimerkiksi ruumiinkielen litterointitapojen kehittymättömyys vuorovaikutustilanteiden litteroinnissa (Hepburn ja Bolden 2017, 100). Viime aikoina multimodaalisia litterointitapoja on alettu luoda systemaattisemmin (ks. Bezemer ja muut 2016). Edelleenkin ei Sigrid Norrisin (2019) mukaan ole olemassa videoaineiston vakiintuneita litterointitapoja. Norrisin (2019, 199–232) omassa multimodaalisen litterointitavan hahmotuksessa huomion kiinnittää puhutun kielen saama vähäisempi huomio. Se mainitaan vasta viimeisenä asennon, eleen, katseen, pään liikkeiden, kasvonilmeiden ja esineiden käsittelyn jälkeen.

Keskusteluanalyysin pohjalta kehitetty litterointi, niin arkiselta ja luonnolliselta tutkimuskäytännöltä kuin se vaikuttaakin, on pitkään ollut monomodaaliseen todellisuuden tulkitsemiseen ohjaava aukipurkamaton käytäntö. Litterointikäytäntöjä postkvalitatiivisesti kritisoiva Maggie MacLure (2013, 663) huomauttaa, että laadullisen tutkimustradition konventioihin on kuulunut tapa jättää litteroinneissa hiljaiset kohdat, ruumiinkieli ja keholliset reaktiot huomiotta, etenkin jos ne eivät ole tuntuneet olevan koodattavissa tunnistettavissa oleviksi merkityksiksi.

Postkvalitatiivista litterointikäytänteiden kritiikkiä ei ole esitetty yksittäisen tutkimuskäytännön kritisoimisen vuoksi, etenkin kun litterointikäytänteet vaihtelevat tutkimussuuntauksittain ja tutkimusasetelmaperustaisesti. Pikemminkin kyse on siitä, millaisia käsityksiä kielestä ja representaatiosta nämä käytännöt ovat tuottaneet ja toisaalta kääntäen, kuinka postkvalitatiivinen ajattelu ottaa etäisyyttä näihin käsityksiin. Arkiset tutkimuskäytännöt sisältävät jo itsessään teoreettisia oletuksia kielestä ja representaatiosta. Kun äänitallenne muunnetaan litteraatioksi ja tulkintoja ryhdytään tekemään litteraatiosta, merkityksenmuodostus ja merkitysten välittyminen käsitetään ensisijaisesti kielelliseksi tapahtumaksi (St. Pierre 2009; St. Pierre 2013). Esimerkiksi identiteettiä on lähestytty usein juuri kielellisenä konstruktiona, ja identiteettien muodostumista vuorovaikutustilanteissa on tutkittu ensisijaisesti puhujien tai kirjoittajien tuottamina semioottisina lausumina. Kielenkäyttö on käsitetty välineelliseksi, ja samalla on ohitettu kehollinen ja affektien taso. (de Freitas ja Guringa 2015, 253.)

Osana omaa tutkimusprosessiani vertailin litteraation lukemista äänitallenteen kuuntelemiseen ja tein havaintoja huomioni suuntautumisen tavoista. Kuunnellessani edellä kuvailemaani työpajassa kokeiltua kuuntelemiskokemusta tulin tietoisiksi työpajatilanteesta eri osien summana ja osien vaikutuksesta toisiinsa, työpajasta tietyssä materiaalisessa ympäristössä tapahtuneena ja tapahtumasta eri materiaalisuuksien vuorovaikutuksessa syntyneenä kokonaisuutena.

Äänitiedostoon tallentuneet akustiset jäljet muistuttivat, että edellä kuvattua runoluentaa kuunnellessamme istuimme työpajan kokoontumistilana toimineessa taidemuseon työskentelytilassa. Tulini ajatelleeksi materiaalsen ympäristön merkitystä tiedonmuodostuksessa. Kysyin itseltäni, oliko työpajan kokoontumispaikalla jokin erityinen merkitys kuuluminen prosessoinnille. Tuottiko tila työpajatoimintaan osallistuneille kokemuksen taiteeseen kuulumisesta?

Tallennetta kuunnellessani kuulin muutakin kuin puhujien äänet: ilmastointilaitteiden huminan, taidemuseon ääni-installaatioiden äänet, kahvikuppien kilinän, tuolien narinan. Esineiden toimijuus artikuloitui ja käänsi kuulumista koskevan tiedonmuodostuksen pohdintani kohti materiaalisuutta ja diskursiivisen ja materiaalsen kietoutuneisuutta. Tallenteelta kuulemani äänet saivat minut siis havaitsemaan aineistosta seikkoja, joita en litteraateista tavoittanut. Kuunteleminen viritti huomaamaan tilanteeseen sisältyviä elementtejä, kehojen ja materiaalisuuksien välisiä yhteyksiä, siinä missä saman tilanteen litteraation lukeminen olisi suunnannut huomion yksittäisiin puhuviin yksilöihin ja yksittäisiin lausumiin semioottisina kokonaisuuksina. Työpajatilanteessa syntyneitä tutkimusaineistoa äänilähtöisesti käsitellessäni sen sijaan työpajan tiedonmuodostus jäsenyi kehojen ja materiaalisuuksien väliseksi tapahtumaksi.

Puheeseen keskittyvä litterointitapa on yksi esimerkki vakiintuneista, ihmiskeskeisistä tutkimuskäytännöistä. Litteraatioonhan on tapana huomioida pelkästään ihmisten tuottama puhe laajemman inhimillisistä ja ei-inhimillisistä äänilähteistä muodostuvan ääniympäristön sijaan. Ei-inhimillinen mykistetään ikään kuin tutkimustilanteessa vain inhimillinen, puheen kautta välittyvä, merkityskerros olisi läsnä. Tämä on yksi esimerkki materiaalsen käsittämisen mykäksi ja inhimillistä merkityksenantoa ja representoimista odottavaksi. Tekstuaalisuutta painottavat teoriat ja käytännöt ovatkin implisiittisesti tuottaneet eron merkityksenannon, representaation kentäksi käsitetyn kulttuurin ja passiiviseksi ja mykäksi käsitetyn materiaalin välille (Cox 2011, 147).

Liike, ääni ja teksti

Litteroinnissa äänitalenneaineisto muuntuu, mutta tätä muuntumista ei käsitteellistetä tai sitä ei pidetä ongelmallisena, vaikka kuten edellä kävi ilmi, litterointi itse asiassa voi vaikuttaa perustavalla tavalla tutkimusaineiston prosessointiin mykistäessään ei-inhimillisen. Perinteisesti on ajateltu, että litteroinnin kautta aineistosta tulee helpommin käsiteltävää. Aineisto on mahdollista koodata ja sen jälkeen muodostaa kokonaistulkinta esimerkiksi toistuvien teemojen tai ilmausten löytymisen myötä. Aina litterointia ei tietenkään tehdä, ja toisinaan tutkija mieluummin kuuntelee tallenteita kuin lukee litteraatioita paperilta tai näyttörudulta. Litterointi kuitenkin auttaa etsittäessä yksittäisiä käsitteitä tai sanoja tekstimassasta. Kuten edellä kävi ilmi, huomio suuntautuu tällöin helposti kuin varkain kieleen inhimillisesti tuotettuna suljettuna merkkijärjestelmänä ja muut materiaals-semioottiset tasot tulevat sivuutetuiksi.

Mirka Koro-Ljungberg (2016, 17–18) on huomauttanut, että litterointien koodaaminen on eräänlaista merkityksenmuodostuksen jäljitystä, jossa merkitykset tyypillisesti käsitetään pysyviksi. Huomio ei ole tällöin aineistossa tapahtumana. Päinvastoin aineisto käsitetään staattiseksi representaatioksi, eräänlaiseksi pysäytetyksi kurkistusikkunaksi. Koska litterointi helpottaa aineistohallintaa, tutkimusaineistoksi tallennettuja haastatteluja ja keskusteluja ei analyysivaiheessa useinkaan kuunnella siten kuin edellä, tekstin ja äänen välittämää informaatiota vertaillen.

Kysymystä on pohtinut Susan Ophelia Cannon (2018), joka koki kokoamansa haastatteluaineiston litteraation vastaavan huonosti omaa muistikuvaansa kohtaamisestaan haastatteluvansa kanssa. Cannon pohti, kuinka hän voisi muuttaa litteraatiota. Kuvaavaa on, että Cannon harkitsi ensin visuaalisia keinoja ja vasta sen jälkeen hänelle tuli mieleen muuttaa

litteraatio takaisin ääneksi. Tämä tapahtui, kun Cannonin rekrytoima muusikko muunsi litteraation soitoksi, jolloin puheen intensiteetit, nopeutukset, hidastukset ja rytmi hahmotuivat tutkijalle ja tuottivat siten litteraatioon verrattuna varsin toisenlaisen hahmotuksen tallennetusta tutkimusaineistosta.

Myös oma litteraationi vaikutti paitsi ihmiskeskeiseltä, myös kiinnittyneeltä, liikkumattomalta ja muuttumattomalta. En tavoittanut siinä jälkiä siitä, mikä oli alkanut vaikuttaa omien analyysieni kannalta tärkeältä: kehojen ja materiaalisuuksien kietoutuneisuus, tihentynyt ilmapiiri, esineiden toimijuus, se mikä käynnistyi suunnittelematta ja tutkijan kontrollin ulottumattomissa. Äänitiedoston kuunteleminen suuntasi huomioni tarpeeseen kehittää toisenlaisia äänimateriaalin litterointimuotoja. Kokeilin *kuuntelukirjoittamiseksi* kutsumaani litterointitapaa kirjoittamalla äänitallenteiden kuuntelemisen pohjalta atmosfäärisiä kirjoituksia, joissa kirjoittamisen kautta pyrin saamaan esiin liikkeen, prosessin, intensiteetit ja sävyt, materiaalisuuksien kaiut ja akustisten jälkien vaikutuksen tulkintoihini.

Kokeiluni olivat leikkilisiä. En ehdotakaan atmosfääristä kirjoittamista litteroimisen korvavaksi tutkimuskäytännöksi, vaan valmiiksi malleiksi käsitettyjä menetelmiä vastustavan Erin Manningin (2015) hengessä prosesseja käynnistäväksi tekniikaksi. Kokeilun tärkein anti itselleni oli havainto siitä, että käytäntöperusteinen tutkimus, kuten taideperustainen tutkimus, tekee käytäntöjen merkityksen näkyväksi tiedonmuodostusta pohdittaessa.

Postkvalitatiivisia äänenmurroksia

Laajemmin ajatellen kokeiluni liittyvät humanistisen tutkimustradition dekonstruktion eli postkvalitatiivisuutta koskevan keskustelun seurauksiin. Vakiintunut tapa litteroida äänitallenteet on äänilähtöisyyteen rinnastettuna silmäkeskeinen humanististen ja yhteiskuntatieteellisten alojen tutkimuskäytäntö. Humanistiseen tutkimustraditioon sisältyy akustisen ekologian kaltaisia tutkimusaloja, joissa on jo alusta lähtien toimittu pikemminkin ääni- kuin tekstilähtöisesti (ks. Sterne 2019). Esimerkiksi tulkitsevan antropologian kiinnostus kirjoittamista kohtaan on kuitenkin suunnannut kulttuurintutkimuksen eri alojen tutkimuskäytäntöjä. Antropologisen ja etnologisen tutkimuksen arksiksi tiedonmuodostuksen käytänteiksi vakiintui paitsi litterointi, myös erilaisten kenttä- ja tutkimuspäiväkirjojen pitäminen.

Kun tutkimus, joka kiinnittää huomiota multimodaalisuuteen koko tutkimusprosessin läpäisevänä orientaationa, on yleistynyt, on hämmentävää huomata, kuinka tekstipainotteisia kulttuurin- ja perinteentutkimuksen tutkimuskäytänteet ovat olleet – pois lukien performanssien ja erilaisten etnomusikologisten ja äänellisyyteen suuntautuneiden tutkimusten ja eri erityisalojen mukanaan tuomat toiset painotukset.² Syy sille, että litteroinnin kulttuurihistoriallisista muodoista äänellisyyttä vain vähän huomioonottava litterointitapa vakiintui tutkimuskäytännöksi, voi liittyä juuri tekstikeskeisyyteen, joka vahvistui entisestään laadullisessa tutkimuksessa sosiaalisen konstruktionismin myötä (ks. Fox 2016, 67; Lather ja St. Pierre 2013; Lather 2016; St. Pierre, Jackson ja Mazzei 2016).

2 Kuulumista ja äänellisyyttä ovat Suomessa tutkineet Elina Hytönen-Ng ja Nora Tarmio (2018), Sirpa Leppänen ja Elina Westinen (2017) ja Heikki Uimonen (2016). Deleuze-lähtöisestä musiikintutkimuksesta on mm. ilmestynyt artikkelikoelma (Moisala ja muut 2017) ja uusmaterialistista musiikintutkimusta on pitkään tehnyt Milla Tiainen. Tutkimusalojen rajoja ylittäneitä äänentutkijoita on Suomessa monia, esimerkiksi Heidi Fast, Meri Kytö ja kulttuurintutkimuksen ja äänentutkimuksen yhdistelmää pitkäjänteisesti kehittänyt Helmi Järviluoma-Mäkelä.

Tekstilähtöisyys on sisältynyt antropologiseen tutkimusperinteeseen aina malinowski-laisesta etnografiasta lähtien. Tekstipainotteisuuden vähentämistä kannattava Virginie Magnat (2017) on ehdottanut huomion kohdistamista suullisiin esitystapoihin. Magnatin ehdottama tekstilähtöisyyden korvaaminen (puhe)äänilähtöisyydellä ei kuitenkaan itsessään merkitse postkvalitatiivisen kritiikin kyseenalaistamien, humanistisen tradition vakiinnuttamien ennakoasetelmien purkautumista. Päinvastoin, kuten Lisa A. Mazzei (2016) on todennut, puheäänen käsittämisentapa on yksi kriittistä arviointia vaativista humanistisen tutkimuksen peruskategorioista.

Ihmisiäänen on käsitetty kykenevän välittämään autoritääristä tietoa tietoisuudesta ja kokeemuksesta tietyssä paikassa ja hetkessä. Ääni on samastettu läsnäoloon, autenttisuuteen, pysyvään ja itsereflektioon (Mazzei 2016, 152). Tämä oletus on ollut osa myös antropologista käsitystä puheäänestä ja sen kyvystä välittää autenttista tietoa (Weidman 2014, 464). Postkvalitatiivinen kritiikki on pyrkinyt kyseenalaistamaan puheäänen käsittämisen autonomisen ihmisyksilön tietoisuudesta kumpuavana merkityksenmuodostuksen lähteenä (Jackson ja Mazzei 2012; Mazzei 2016; Mazzei ja Jackson 2019).

Postkvalitatiivisuutta koskevassa keskustelussa tähdätään valmiiden mallien kyseenalaistamiseen ja irtiottoon humanistisen tradition tietyistä lähtökohtaoletuksista ja niiden korvaamiseen posthumanistisella ja materiaalisen käänteiden jälkeisellä ajattelulla. Deleuzen ja Guattarin filosofia on nostettu esiin yhtenä reittinä irtautua humanismin ihmiskeskeisyydestä ja käsityksestä rationaalisesta minästä merkityksenmuodostuksen keskiössä olevana. Postidentitaarisessa, Deleuzen ääntä koskevan ajattelun pohjalta syntyvässä lähestymistavassa ääni on tapahtuma ilman subjektia, kollektiivinen subjekteja tuottava lausumisen akti, jolloin yksilöiden ei ajatella tuottavan puhetta, vaan puhumisen tuottavan subjekteja (ks. esim. Colebrook 2002). Kollektiivinen lausumisen akti on yksi esimerkki Deleuzen ja Guattarin filosofian tarjoamista postkvalitatiivisen tutkimuksen hyödyntämistä käsitteistä.

Postkvalitatiivisuuden käsitteen alun perin luonut Elizabeth St. Pierre (2019a; 2019b) toteaa, että postkvalitatiivinen tutkimus lähtee liikkeelle käsitteistä ja ajattelusta pikemminkin kuin valmiista tutkimuksen tekemisen malleista. Käsitys nojaa Deleuzen dogmaattisuutta kohtaan tuntemaan vastenmielisyyteen ja sen vastakohtana olevaan käsitykseen elämästä ja immanenssista tulemisen tilassa olevana jatkuvasti uudelleenmuotoutuvana prosessina, virtaavuutena. Uuden syntymisen puolesta puhuessaan ja dogmaattisuutta vastustaessaan postkvalitatiivisen ajattelun mukaan mitään postkvalitatiivisen tutkimuksen mallia ei ole eikä voi olla (mt.).

Mitä uuden syntymisen voisi tarkoittaa? Postkvalitatiivisen tutkimuksen kontekstissa se merkitsee muun muassa representationaalista logiikkaa toteuttavan ajattelun ja siihen kytkeytyvien tutkimuskäytäntöjen hylkäämistä. Vaikka postkvalitatiivisuudesta puhuttaessa ei olla oltu halukkaita kehittämään uusia tutkimusmenetelmiä metodologioiden potentiaalisesti jähmettävän vaikutuksen vuoksi, vähitellen on kehittymässä myös erilaisia ei-representationaalisia tutkimuskäytäntöjä ja tutkimuskirjoittamisen muotoja. Kiinnostus äänellisyyttä kohtaan on toiminut itselleni tekstintutkijana uutta synnyttävänä ajattelu- ja lähestymistapana, mistä tämä teksti toimii esimerkkinä.

Kuten edellä kävi ilmi, taideperustaisen työpajan työskentelyssä kokeiltiin Deleuzen ja Guattarin innoittamana äänilähtöisyyttä lukemalla ja kuuntelemalla erikielisiä tekstejä, joita työpajaosallistujat olivat kirjoittaneet, silloinkin kun tekstit oli kirjoitettu kielillä, joita useimmat eivät ymmärtäneet. Tämän kokeilun taustalla oli inspiraation hakeminen Deleuzen kiinnostuksesta äänkyttävää kielellisyyttä kohtaan. Deleuze oli kiinnostunut siitä, kuinka kielen monimerkityksellisyydellä on potentiaalia sysätä liikkeelle uusia hahmotuksia. Deleuze (ks. esim. Deleuze ja Guattari 1987, 200) oli kiinnostunut kielestä ääntelynä ja älämölöä sisältävänä esityksenä, jossa on mukana vierauden ja outouden elementtejä. Kielen ei-tunnistettavien elementtien kuunteleminen synnyttää tulkintojen moninaisuutta ja sysää liikkeelle uutta luovia ajatusprosesseja kuuntelevassa yleisössä. (Cull 2012, 67, 74.)

Kuten työpajassammekin tapahtui, tunnistamattomat sanat eivät representoi mitään, mutta ne voivat synnyttää jotain. Taide sysää liikkeelle tuntemuksia, intensiteettejä ja affekteja ja voi näin synnyttää jotain uutta. Uuden syntymisen, intensiteettien ja affektien esiin kirjoittamiseen tarvitaan tekstin ja äänen välillä liikkumista ja uusien kirjoitustapojen kehittämistä. Tässä multimodaalisuutta käsittelevässä tekstissä esittelin tällaisena mahdollisuutena kuuntelukirjoittamisen, joka suuntautuu ei-ihmiskeskeisesti, materiaalis-semioottisiin kietoumiin toisin kuin tutkimuskäytännöksi vakiintunut litterointi.

En tässä katsauksessa niinkään tähdännyt uusien menetelmällisten avausten muotoilemiseen, vaan pyrin innostamaan luoviin kokeiluihin tutkimusprosessin eri vaiheissa. Kokeilut eivät aina ole menetelmällisiä aineistonhallintaan liittyviä käytänteitä, vaan teoreettista ajattelua ja analyysia eteenpäin kuljettavia prosesseja. Liikkuminen taiteen kentällä on vapaampaa kuin tieteenalarajojen sisällä toimiminen. Taideperustaiseen tutkimukseen voi sisältyä territorioista irtautumisen potentiaalia, vapautta kokeilla ja ylittää rajoja, mutta postkvalitatiivisen ajattelun toteuttaminen edellyttää myös akateemisten luku-, kirjoitus- ja kuuntelutapojen rajojen ylittämistä.

Kirjallisuus

- Bezemer, Jeff, Jewitt, Karey ja Kay O'Halloran. 2016. *Introducing Multimodality*. London & New York: Routledge.
- Cannon, Susan Ophelia. 2018. Teasing transcription: Iterations in the liminal space between voice and text. *Qualitative Inquiry* 24(8): 571–582. <https://doi.org/10.1177/1077800417742412>.
- Colebrook, Claire. 2002. *Gilles Deleuze*. London: Routledge.
- Cox, Christoph. 2011. Representation and signification: toward a sonic materialism. *Journal of Visual Culture* 10(2): 145–161. <https://doi.org/10.1177/1470412911402880>.
- Cull, Laura. 2012. *Theatres of Immanence: Deleuze and the Ethics of Performance*. London: Palgrave Macmillan.
- De Freitas, Elizabeth ja Matthew X. Curinga. 2015. New materialist approaches to the study of language and identity: assembling the posthuman subject. *Curriculum Inquiry* 45(3): 249–265. <https://doi.org/10.1080/03626784.2015.1031059>.
- Deleuze, Gilles ja Félix Guattari. 1987. *A Thousand Plateaus*. London: Continuum.
- Deleuze, Gilles. 1988. *Spinoza: Practical Philosophy*. San Francisco: City Lights.

- Denzin, Norman K. 2000. Aesthetics and the practices of qualitative inquiry. *Qualitative Inquiry*. 6, no. 2 (2000): 256–265.
- Duman, Deniz. 2018. *Dünyaya Aidiyet*. Äänisuunnittelu: Olli-Pekka Tennilä. <http://croboarts.org/galleria/>
- Fox, Nick. 2016. Health sociology from post-structuralism to the new materialisms. *Health* 20(1): 62–74. <https://doi.org/10.1177/1363459315615393>.
- Gallope, Michael. 2017. *Deep Refrains. Music, Philosophy, and the Ineffable*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hepburn, Alexa ja Galina B. Bolden. 2017. *Transcribing for Social Research*. London: Sage Publications.
- Hiltunen, Kaisa, Sääskilahti, Nina, Vallius, Antti, Pöyhönen, Sari, Jäntti, Saara ja Tuija Saresma. 2020. Anchoring Belonging Through Material Practices in Participatory Arts-Based Research. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 21(2), Art. 25, <http://dx.doi.org/10.17169/fqs-21.2.3403>.
- Hytönen-Ng, Elina ja Nora Tarmio. 2018. Kuuluminen ja kuulumattomuus vastaanottokeskuksen äänimaisemassa. *Kulttuurintutkimus* 35(1–2): 27–36.
- Jackson, Alecia Y. ja Lisa A. Mazzei. 2012. *Thinking with Theory in Qualitative Research. Viewing Data Across Multiple Perspectives*. Routledge.
- Koro-Ljungberg, Mirka. 2016. *Reconceptualizing Qualitative Research*. London: SAGE Publications.
- Lather, Patti. 2016. Top ten+ list: (re) thinking ontology in (post) qualitative research. *Cultural Studies ↔ Critical Methodologies* 16(2): 125–131. <https://doi.org/10.1177/1532708616634734>.
- Lather, Patti ja Elizabeth A. St. Pierre. 2013. Post-qualitative research. *International Journal of Qualitative Studies in Education* 26(6): 629–633. <https://doi.org/10.1080/09518398.2013.788752>.
- Latvala, Johanna, Peltonen, Eeva ja Tuija Saresma. 2004. Tutkijat kertovat, konventiot murtuvat? Teoksessa *Tutkija kertojana: tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen*, toimittaneet Johanna Latvala & Eeva Peltonen & Tuija Saresma, 17–55. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Leavy, Patricia. 2018. On Realizing the Promise of Arts-Based Research. Teoksessa *Handbook of Arts-Based Research*, toimittanut Patricia Leavy, 707–712. New York: The Guilford Press.
- Leppänen, Sirpa ja Elina Westinen. 2017. Migrant Rap in the Periphery: Performing Politics of Belonging. Meaning Making in the Periphery, toimittaneet Luiz Paolo Moita-Lopes ja Mike Baynham. *AILA Review* 30(1):1–26. <https://doi.org/10.1075/aila.00001.lep>.
- MacLure, Maggie. 2013. Researching without representation? Language and materiality in post-qualitative methodology. *International Journal of Qualitative Studies in Education* 26(6): 658–667. <https://doi.org/10.1080/09518398.2013.788755.667>.
- Magnat, Virginie. 2017. A traveling ethnography of voice in qualitative research. *Cultural Studies ↔ Critical Methodologies* 18(6): 430–441. <https://doi.org/10.1177/1532708617742407>.
- Manning, Erin. 2015. Against Method. Teoksessa *Non-representational Methodologies: Re-envisioning Research*, toimittanut Phillip Vannini, 52–71. New York: Routledge.
- Mazzei, Lisa A. 2016. Voice without a subject. *Cultural Studies ↔ Critical Methodologies* 16(2): 151–161. <https://doi.org/10.1177/1532708616636893>.

- Mazzei, Lisa A. ja Alecia Y. Jackson. 2019. Voice in the Agentic Assemblage. Teoksessa *Qualitative Inquiry at a Crossroads: Political, Performative, and Methodological Reflections*, toimittaneet Norman K. Denzin ja Michael D. Giardina, 67–79. New York: Routledge.
- Moisala, Pirkko, Leppänen, Taru, Tiainen, Milla ja Hanna Väättäin. 2017. *Musical Encounters with Deleuze and Guattari*. London: Bloomsbury Publications.
- Murris, Karin. 2021 Introduction. Making Kin. Postqualitative, New Materialist and Critical Posthumanist Research. Teoksessa *Navigating the Postqualitative. New Materialist and Critical Posthumanist Terrain Across Disciplines. An Introductory Guide*, toimittanut Karin Murris, 1–21. Abingdon: Routledge.
- Norris, Sigrid. 2019. *Systematically Working with Multimodal Data: Research Methods in Multimodal Discourse Analysis*. Hoboken, NJ: John Wiley and sons.
- Sterne, Jonathan. 2019. Multimodal Scholarship in World Soundscape Project Composition: Toward a Different Media-Theoretical Legacy (Or: The WSP as OG DH). Teoksessa *Sound, Media, Ecology*, toimittaneet Milena Droumeva ja Randolph Jordan, 85–109. London & New York: Palgrave MacMillan.
- St. Pierre, Elizabeth A. 2009. Afterword: Decentering Voice in Qualitative Inquiry. Teoksessa *Voice in Qualitative Inquiry*, toimittaneet A. Jackson ja L. A. Mazzei, 221–236. London: Routledge.
- St. Pierre, Elizabeth A. 2013. The appearance of data. *Cultural Studies ↔ Critical Methodologies* 13(4): 223–227. <https://doi.org/10.1177/1532708613487862>.
- St. Pierre, Elizabeth A. 2019a. Post qualitative inquiry, the refusal of method, and the risk of the new. *Qualitative Inquiry* (online first): 1–7. <https://doi.org/10.1177/1077800419863005>.
- St. Pierre, Elizabeth A. 2019b. Post Qualitative Inquiry in an Ontology of Immanence. *Qualitative Inquiry* 25(1): 3–16. <https://doi.org/10.1177/1077800418772634>.
- St. Pierre, Elizabeth A., Jackson, Alecia Y. ja Lisa A. Mazzei. 2016. New empiricisms and new materialisms: conditions for new inquiry. *Cultural Studies ↔ Critical Methodologies* 16(2): 99–110. <https://doi.org/10.1177/1532708616638694>.
- Säaskilahti, Nina. 2021. Amelien silmä. Kuuluminen ja taiteen mikropolitikka. *Kulttuurintutkimus* 1/2021.
- Uimonen, Heikki. 2016. Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat ja kuulumisen politiikka. Teoksessa *Äänimaisemissa*, toimittaneet Helmi Järviluoma ja Ulla Piela, 15–33. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Weidman, Amanda. 2014. Anthropology and voice. *Annual Review of Anthropology* 43: 37–51. <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-102313-030050>.
- Yuval-Davis, Nira. 2011. *The politics of belonging. Intersectional contestations*. Thousand Oaks: Sage.

FT Nina Säaskilahti on Jyväskylän yliopiston Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitoksen nykykulttuurin oppiaineen tutkija. Katsausartikkeli on kirjoitettu osana Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimushanketta Rajojen yli – Kuulumisen performansseja ja narratiiveja taiteen keinoin, hankenumero SA308521 sekä Jyväskylän yliopiston profiointialuetta Crises Redefined, hankenumero SA311877.